

Davor Marijan
(Hrvatski institut za povijest, Zagreb)

ZBORNO PODRUČJE BJELOVAR U OPERACIJI *UNA*

UDK 355.42(497.5-3 Bjelovar)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 31. 1. 2008.

Operacija *Una* bila je jedina neuspjela operacija HV od kraja 1994. do kraja 1995. godine. Cilj operacije bio je prodor prema Prijedoru. Operacija je pokušana na dva pravca, a ovdje se analizira pomoćni pravac u širem području Jasenovca za koji je bilo zaduženo Zborno područje Bjelovar. Operacija je počela 18. a završena 19. rujna 1995. Operacija je bila nepromišljena i nepripremljena, protivnik je bio potpuno podcijenjen što je dovelo do potpunog neuspjeha.

Ključne riječi: Domovinski rat, Hrvatska vojska, rijeka Sava, forsiranje rijeke, operacija *Una*.

Početak kolovoza 1995. u operaciji hrvatskih snaga *Oluja* u zapadnim dijelovima Republike Hrvatske nestala je Republika Srpska Krajina. Od Krajine je ostao samo dio u istočnoj Slavoniji, Srijemu i Baranji. Za *Oluju* su mobilizirane značajne snage Hrvatske vojske (HV) koje su nakon operacije uglavnom demobilizirane. Dio HV je zadržan u funkciji spremnih snaga i angažiran za zaštitu državne granice Republike Hrvatske. Državnu granicu na rijeci Savi od Jasenovca do sela Pričac na istoku novogradiške općine nadziralo je Zborno područje Bjelovar. U sastavu Zbornog područja bile su tri bojne skupine sastavljene od 52., 121. i 125. domobranske pukovnije. Na dijelu od Jasenovca do ušća Velikog Struga u rijeku Savu angažirana je Bojna skupina 125. domobranske pukovnije iz Novske. Od ušća Velikog Struga do sela Pričac obranu je organizirala 121. domobranska pukovnija iz Nove Gradiške. Po dubini na donedavno pobunjenom području zapadne Slavonije angažirana je Bojna skupina 52. domobranske pukovnije iz Daruvara, napose na osiguranju i pregledu osjetljivih točki, dijelova željezničke pruge i slično. Za potporu angažiran je dio 18. topničkog divizijuna iz Varaždina.¹ Ovo

¹ Središnji vojni arhiv Ministarstva obrane Republike Hrvatske (dalje SVA MORH), fond 125. domobranske pukovnije (dalje 125. dp): Zapovjedništvo Zbornog područja Bjelovar (dalje Zap. ZP Bjelovar), Klasa: 80-01/95-02, Ur. br. 1077-04-95-1127 od 21. 8. 1995., Zapovijed; SVA MORH, 125. dp: VP 2147, Kl. 8/95-01/188, Ur. br. 2147-04/1-95-5 od 13. 9. 1995., Plan pretresa terena.

nije bila naročito zahtjevna zadaća jer snage bosanskohercegovačkih Srba nisu davala naznake da su u stanju napraviti nešto ozbiljnije na državnoj granici Republike Hrvatske. One su bile zauzete na bojištima širom Bosne i Hercegovine, posebno u zapadnoj i jugozapadnoj Bosni gdje su ih hrvatske snage i snage Armije Bosne i Hercegovine (ABiH) ozbiljno ugrozile. Najveći problem za postrojbe Zbornog područja Bjelovar bili su teški uvjeti življenja i djelovanja uz rijeku Savu.²

Nakon *Oluje* hrvatske snage, kako su zvane zajedničke snage Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane nastavile su borbe u zapadnoj i jugozapadnoj Bosni. Ove su snage od 8. do 15. rujna 1995. s uspjehom realizirale napadnu operaciju *Maestral-2*. Oslobođeno je i zauzeto područje površine oko 2500 četvornih kilometara, uključujući gradove Drvar, Šipovo i Jajce i važne prijevoje Oštrej i Mlinište.³ Ova operacija stvorila je uvjete da se angažiraju i snage ABiH koje su u operaciji *Sana-95* ušle u Bosanski Petrovac i Ključ.⁴

Operacija *Maestral-2* odvijala se u vrijeme maksimalnog angažmana američke diplomacije koja se trudila da rat u Bosni i Hercegovini privede kraju. Politički pritisak Sjedinjenih Američkih Država na bosanskohercegovačke Srbe bio je velik, a 30. kolovoza 1995. počeo je i vojni pritisak. Zrakoplovi NATO saveza i snage za brzo djelovanje napale su položaje Vojske Republike Srpske (VRS). Napadi su ponovljeni nekoliko puta u danima koji su slijedili.⁵ Hrvatski i bošnjački uspjeh u Bosanskoj krajini američka diplomacija je željela iskoristiti da pojača pritisak na bosanskohercegovačke Srbe. Richard Holbrooke, američki diplomat zadužen za dovođenje sukobljenih strana u BiH za pregovarački stol zatražio je 17. rujna 1995. od predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana da zauzme Sanski Most, Prijedor i Bosanski Novi. Bio je to potpuni obrat, samo nekoliko dana ranije Sjedinjene Američke Države tražile su da Hrvatska zaustavi operacije u središnjoj i zapadnoj Bosni. Holbrooke je držao da hrvatski ministar obrane Gojko Šušak želi zauzeti i Banja Luku što je Amerikancima bilo neprihvatljivo. To bi izazvalo nove valove izbjeglica a uz to bi ga Federacija Bosne i Hercegovine ne bi mogla zadržati već vratiti Srbima. "Gospodine predsjedniče, tražim od vas sa odete što dalje možete, ali ne uzimajte Banja Luku", svjedoči Holbrooke.⁶

Iz hrvatske perspektive činilo se da je prilika povoljna. Operacija *Maestral-2* bila je velik uspjeh, srpske snage su pretrpjele niz poraza i bile su u nepovoljnom položaju. Uz to je izbjeglički val koji se kretao prema Banja

² MORH, 125. dp: VP 2147, Kl. 8/95-01/119, Ur. br. 2147-04/1-95-2 od 10. 6. 1995., Izvješće o b/s.

³ Ante GOTOVINA, *Napadajni bojevi i operacije HV i HVO*, Knin 1996., 85-98.

⁴ Bejdo FELIĆ, brigadir, *Peti korpus 1992.-1995.*, Ljiljan, Sarajevo, 2002., 558-564.

⁵ Davor DOMAZET – LOŠO, *Hrvatska i veliko ratište*, Udruga sv. Jurja, Zagreb, 2002., 247-250.

⁶ Richard HOLBROOKE, *Završiti rat*, Šahinpašić, Sarajevo, 1998., 164-165.

Luci otežavao manevar srpske vojske čiji 2. krajiški korpus po hrvatskim vojnoobavještajnim procjenama nije nadzirao stanje u području svoje mjerodavnosti. Držano je da ovaj korpus bez značajnijoj ojačanja neće moći organizirati obranu na crtama na koje je odbačen. Uopće, držano je da organizirana obrana postoji samo u području Ključa i Bosanske Krupe a uočeno je i poduzimanje mjera za obranu Prijedora. Tijekom 16. rujna 1995. snage ABiH ovladale su u potpunosti planinom Grmeč, zauzele Ključ i nastavile napad prema Bosanskoj Krupi, Sanskom Mostu i Mrkonjić Gradu.⁷ To je bio povod da se u Glavnom stožeru HV 17. rujna 1995. zaključi, svakako na temelju informacija Obavještajne uprave da su snage 2. krajiškog korpusa “potpuno razbijene”, posebice zbog prodora snaga 5. korpusa ABiH na pravcu Ključ – Sanski Most – Prijedor.⁸

Na temelju Holbrookova prijedloga i povoljnih obavještajnih procjena o slabostima srpskih snaga donesena je politička odluka da se HV vojno angažira u zapadnoj Bosni. Na donošenje odluke svakako je utjecao niz vojnih uspjeha u prethodnim mjesecima, pa se u napad odlučilo krenuti brzo i bez pripreme. Direktiva za napad Glavnog stožera HV napisana je 17. rujna 1995. i dobila je tajno ime *Una*. U ime načelnika Glavnog stožera HV generala zbora Zvonimira Červenika direktivu je potpisao general bojnik Vinko Vrbanac. Zamisao operacije bila je nasilan prijelaz rijeka Une u području Bosanskog Novog i Bosanske Dubice, kao i rijeke Save u području Jasenovca, uspostava mostobrana, ovladavanje planinom Prosarom i stvaranje povoljnih uvjeta za prodor prema Prijedoru. Za napad su angažirane snage zbornih područja Zagreb i Bjelovar, 1. gardijske brigade HV i Hrvatskog ratnog zrakoplovstva. S 5. korpusom Armije BiH planirano je sukladno djelovanja na pravcu Ključ – Sanski Most – Prijedor i Bosanska Krupa – Bosanski Novi. Na glavnom pravcu napada na rijeci Uni napadalo je Zborno područje Zagreb a na pomoćnom pravcu na rijeci Savi, Zborno područje Bjelovar. Zadatak Zbornog područja Bjelovar bio je da spremnim snagama uz topničku potporu dijela 16. topničko-raketne brigade HV iz Bjelovara izvede “odlučan napad na širem području Jasenovca i u sukladnom djelovanju sa ZP Zagreb” ovlada planinom Prosarom, zaštititi bok Zbornog područja Zagreb i stvori uvjete za razvoj snaga HV prema Banja Luci. Spremnost za početak napada bila je u 10 sati 18. rujna 1995.⁹ Nikada do tada HV nije imala tako malo vremena da se pripremi za napadnu operaciju koja je uz to sadržala zadaću nasilnog prijelaza rijeke. Snage predviđene za napad

⁷ SVA MORH, fond Glavnog stožera HV (dalje GS HV): Obavještajna uprava GS HV, Kl. 804-08/95-172/02, Ur. br. 512-06-06/1-95-2223 od 13. 9. 1995., Obavještajna informacija; SVA MORH, GSHV: Obavještajna uprava GS HV, Kl. 804-08/95-172/02, Ur. br. 512-06-06/1-95-2238 od 15. 9. 1995., Obavještajna informacija; SVA MORH, GSHV: Obavještajna uprava GS HV, Kl. 804-08/95-172/02, Ur. br. 512-06-06/1-95-2243 od 17. 9. 1995., Obavještajna informacija.

⁸ SVA MORH, GSHV: GSHV, RP/15/95 od 17. 9. 1995., Direktiva za napad Op. br. 15/95.

⁹ *Isto.*

imale su na raspolaganju desetak sati tijekom kojih su trebale izraditi borbene dokumente i pripremiti postrojbe za još jednu zahtjevnu zadaću.¹⁰

Izrada zapovijedi za operaciju u Zbornom području Bjelovar

Od završetka operacije *Oluja* Zbornu područje Bjelovar bilo je angažirano na zaštiti državne granice. Snage koje je imalo zbornu područje bile su dostatne za ovu zadaću. One su nakon *Oluje* planski smanjene tako da je u postrojbama ostao dio dragovoljaca ali i dio ljudi, napose doskorašnjih izbjeglica, za čiji povratak domovima još nisu postojali uvjeti, što je ovim postrojbama davao i socijalni značaj.¹¹ Vrijeme za pripremu napada bilo je kratko i nije se uopće razmišljalo o pozivanju pričuve. U sastavu Zbornog područja Bjelovar nije bilo profesionalnih postrojbi HV, što nije bilo slučaj sa Zbornim područjem Zagreb na glavnom pravcu napada. Već je ovo stavljalo do znanja da Zbornu područje Bjelovar igra pomoćnu ulogu u napadu. Po zapovijedi Glavnog stožera HV Zbornu područje Bjelovar pojačano je s divizijunom topova 155 mm iz sastava 16. topničko-raketne brigade. Zapovjednik brigade bio je dužan da divizijun pripremi za pokret i zaposjedanje paljbenog položaja u jutarnjim satima 18. rujna 1995. Zapovjedniku divizijuna zapovjeden je da se odmah javi zapovjedniku zbornog područja radi prijema konkretne zadaće.¹² S ovim ojačanjem Zbornu područje Bjelovar je 18. rujna 1995. imalo na licu mjesta 3414 ljudi. Najbrojnija je bila Bojna skupina 121. domobranske pukovnije s 911 ljudi, zatim Bojna skupina 125. domobranske pukovnije s 800 i Bojna skupina 52. domobranske pukovnije sa 770 ljudi.¹³

U Zapovjedništvo Zbornog područja Bjelovar direktiva Glavnog stožera HV stigla je navečer 17. rujna 1995. Zapovjednik Zbornog područja general bojnik Luka Džanko bio je u Varaždinu i u 16 sati je obaviješten od službujućeg časnika da za njega "ima žurna pošta" iz Glavnog stožera HV. Nakon povratka u Bjelovar u 19.30 donesena je direktiva načelnika Glavnog stožera HV.¹⁴ Zbog stupanja tajnosti takva se pošta uručivala putem teklića. Zapovijed za anga-

¹⁰ SVA MORH, fond Zapovjedništva Zbornog područja Bjelovar (dalje ZZPB): ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-01-95-25 od 17. 9. 1995., Zapovijed za izradu bojnih dokumenata.

¹¹ U raščlambi operacije pomoćnik zapovjednika 125. domobranske pukovnije je napisao: "Kako se radi o domobranskoj postrojbi, bitno je naglasiti da poslije demobilizacije i zadovoljavanja privrede i obnove koja je počela u Zapadnoj Slavoniji ostajemo sa relativno nekvalitetnim vojničkim kadrom sačinjenim od socijale". SVA MORH, 125. dp: VP 2147 Novska, Kl. 8/95-01/194, Ur. br. 2147-12-95-1771 od 27. 9. 1995., Raščlamba operacije "UNA".

¹² SVA MORH, GSHV: GS HV, Kl. 80-01/95-02/08, Ur. br. 512-06-05/01-95-551 od 17. 9. 1995., Zapovijed.

¹³ SVA MORH, ZZPB: Brojno stanje ZP Bjelovar na dan 18. 9. 1995. (Tiskanica br. 8/1).

¹⁴ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-25 od 19. 9. 1995.

žman divizijuna topova 16. topničko-raketne brigade u Zapovjedništvo Zbornog područja Bjelovar poslana je kao strogo povjerljivi telegram i primljena je u 19.40.¹⁵ Izradu bojnih dokumenata za napadnu operaciju Zapovjedništvo Zbornog područja počelo je u 22 sata.¹⁶ Nakon upoznavanja s direktivom Glavnog stožera HV po zapovijedi generala Džanka snage Zbornog područja Bjelovar i topničko ojačanje oko 22.45 stavljeni su u najviši stupanj bojne spremnosti. Zapovjednicima postrojba zapovjedbena je da se žurno jave na prijem zadaće u Zapovjedništvo Zbornog područja.¹⁷

Tijekom noći 17./18. rujna u Zapovjedništvu Zbornog područja izrađena je zapovijed za napad. Prema obavještajnim procjenama na pravcu djelovanja zbornog područja bila su tri bataljuna i jedan odred srpske vojske. Na pravcu Jasenovac – selo Draksenić u obrani je bio jedan bataljun, u Bosanskoj Dubici jedna četa tenkova, a u području Draksenića baterija topova 130 mm, haubica 155 mm i baterija protuoklopnih topova 76 mm. Odluka zapovjednika Zbornog područja Bjelovar bila je da se uz jaku topničku pripremu spremnim snagama nasilno prijeđe rijeka Sava stvori mostobran i presiječe prometnica Bosanska Gradiška – Bosanska Dubica. U sljedećoj fazi napada planirano je ovladavanje planinom Prosarom s čime bi se zaštitio desni bok snaga Zbornog područja Zagreb i stvorili uvjeti za nastavak napada prema Banja Luci.

Glavnu zadaću u napadu dobila je Bojna skupina 125. domobranske pukovnije. Ona je trebala uz “snažnu topničku potporu, izvršiti nasilan prijelaz r. Sava u pojasu s. Jasenovac i napasti smjerom: s. Gradina – s. Draksenić – s. Pecari, sa zadaćom: presjeći prometnicu B. Dubica – s. Orahova, ovladati sa s. Draksenić, stvoriti uvjete za uvođenje svježih snaga te produžiti napad u smjeru s. Pecari”. Zapovjedno mjesto skupine bilo je u Jasenovcu.¹⁸

Na pomoćnom pravcu napada: Jablanac – Orahova – Batića brdo napadala je Bojna skupina 52. domobranske pukovnije sa zadaćom da po uspostavi mostobrana ovlada selom Orahova i produži napad u pravcu tt 363 na Prosari – Čatori tt 278. Zapovjedno mjesto skupine u selu Gređani.

Borbena skupina 121. domobranske pukovnije s jednom bojnom bila je u obrani državne granice po ranijoj zadaći. Dobila je zapovijed da jednu bojnu stavi u pričuvi Zbornog područja Bjelovar i bude spremna za napad na pravcu Jasenovac – Gradina – Draksenić, što znači na pravcu Bojne skupine 125. domobranske pukovnije. Zapovjedno mjesto u Novoj Gradišci a istureno zapovjedno mjesto u Jasenovcu.

¹⁵ SVA MORH, ZZPB: GS HV, Kl. 80-01/95-02/08, Ur. br. 512-06-05/01-95-551 od 17. 9. 1995., Zapovijed.

¹⁶ SVA MORH, ZZPB: ZP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-01-95-25 od 17. 9. 1995., Zapovijed za izradu bojnih dokumenata.

¹⁷ SVA MORH, ZZPB: Zap. ZP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-01-95-1220 od 17. 9. 1995., Zapovijed.

¹⁸ SVA MORH, ZZPB: ZP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-01-95-1226 od 18. 9. 1995., Operativna zapovijed za napad Op. br. 1/95.

Za topničku potporu, pored ustrojbenog topništva domobranskih pukovnika angažiran je dio 18. topničkog divizijuna i divizijun topova 155 mm 16. topničko-raketne brigade. Iz 18. topničkog divizijuna kao Prve topničke skupine angažirani su po vod haubica 155 mm i topova 130 mm sa 106 ljudi. Druga topnička skupina ustrojena je od topovskog divizijuna 16. topničko-raketne brigade koji je imao 237 ljudi. Paljbeni položaji obje skupine bili su u području Orahova polja. U topničkoj pripremi napada obje skupine su imale zadaću da neutraliziraju srpsko topništvo u području sela Draksenić i pješastvo u području sela Međeđa i Demirovac. U potpori napada trebale su neutralizirati zapovjedna mjesta, središta veze, elemente logistike, spriječiti prikupljanje srpskih snaga i dovođenje pojačanja te osigurati uvođenje u napad drugog bojnog postroja hrvatskih snaga.¹⁹

Za inženjerijsko osiguranje Zborno područje je angažiralo spremne snage 34. inženjerijske bojne ojačane s pontonirskim sredstvima 33. inženjerijske brigade kao i inženjerijske vodove 125. i 52. domobranske pukovnije. Težište inženjerijskog osiguranja bilo je na prijelazu rijeke Save, na osiguranju kretanja i manevra na pravcima napada. Nakon nasilnog prijelaza Save u području Jasenovca i Jablanca je trebalo ustrojiti dva skelska mjesta prijelaza. Za ovu zadaću zadužena je 34. inženjerijska bojna koja je bila dužna da za prijelaz rijeke Save sa šest gumenih čamaca i četiri izvanbrodska motora ojača Bojnu skupinu 52. domobransku pukovnicu a sa šest gumenih čamaca Bojnu skupinu 125. domobranske pukovnije.²⁰

Angažman 69. satnije Vojne policije zapovjedio je 18. rujna 1995. načelnik Uprave Vojne policije.²¹

Za zapovjedno mjesto Zbornog područja određena je Novska s početkom djelovanja u 8 sati 18. rujna 1995. godine.²²

Priprema za napad

Nakon dobivene pripreme zapovijedi zapovjednik Bojne skupine 125. domobranske pukovnije je odmah zapovjedio dovođenje snaga u punu boju

¹⁹ SVA MORH, ZZPB: GSHV, Kl. 80-01/95-02708, Ur. br. 512-06-05/01-95-55 od 17. 9. 1995., Zapovijed; SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-01-95-1226 od 18. 9. 1995., Operativna zapovijed za napad Op. br. 1/95.; SVA MORH, ZZPB: Brojno stanje ZP Bjelovar na dan 18. 9. 1995. (Tiskanica br. 8/1); SVA MORH, ZZPB: VP 3321 Varaždin, Kl. 803-02/95-06/01, Ur. br. 3321-01-95-115 od 18. 9. 1995., Operativno izvješće; SVA MORH, ZZPB: VP 3321 Varaždin, Kl. 803-02/95-06/01, Ur. br. 3321-01-95-116 od 19. 9. 1995., Operativno izvješće.

²⁰ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-01-95-1226 od 18. 9. 1995., Operativna zapovijed za napad Op. br. 1/95.; SVA MORH, GSHV: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-1243 od 22. 9. 1995., Raščlamba operacije "Una".

²¹ SVA MORH, ZZPB: Uprava Vojne policije, Kl. SP 80-01/95-158, Ur. br. 512-19-01-95-634 od 18. 9. 1995., Zapovijed.

²² SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-01-95-1226 od 18. 9. 1995., Operativna zapovijed za napad Op. br. 1/95.

spremnost i pripremu za napad. Inženjerijskom vodu zapovijedeno je da pripremi sredstva za nasilni prijelaz rijeke Save.²³ Zapovijed za napad zapovjednika Zbornog područja Bjelovar Zapovjedništvo Bojne skupine 125. domobranske pukovnije primilo je oko 7 sati 18. rujna 1995. Na temelju ove zapovijedi izrađene su zapovijedi za niže postrojbe.²⁴ Zapovijed nije predviđala domobilizaciju novih vojnih obveznika, već provedbu operacije s ljudstvom koje je Bojna skupina pukovnije imala, a to je bilo 800 ljudi.²⁵ Nakon stavljanja u najviši stupanj borbene spremnosti Zapovjedništvo skupine izvijestilo je Zapovjedništvo zbornog područja da “dinamika nasilnog prijelaza rijeke Save neće biti na zadovoljavajućoj razini zbog nedostatka dovoljnog broja odgovarajućih desantnih čamaca sa vanbrodskim motorima”. Od Zbornog područja, tj. 34. inženjerijske bojne dobiven je samo jedan desantni čamac s izvanbrodskim motorom, a dva su osigurana iz drugih izvora.²⁶

U Bojnoj skupini 52. domobranske pukovnije pripremna zapovijed dobivena je u 21.40 sati 17. rujna 1995. nakon čega je ljudstvo povučeno s odmora u mjesto razmještaja. Izvidnički vod je poslan da istraži “moguće mjesto forsiranja r. Sava”. Osigurano je i pripremljeno pet gumenih čamaca za prijevoz ljudstva i četiri motora. Postrojba je u 6 sati 18. rujna bila spremna za provedbu zadaće. Na licu mjesta imala je 725 pripadnika. Skupina je na licu mjesta imala 725 ljudi.²⁷ Zapovijed za napad izrađena je 18. rujna 1995. neposredno prije napada. Za prijelaz je određena 1. pješачka bojna sa izvidničkim vodom. Za potporu je zadužena topnička skupina pukovnije sastavljena od topničko-raketnog divizionara i bitnice minobacača 120 mm s paljbenih položaja u području šume Suša – Polja Seča.²⁸ U raščlambi operacije ocijenjeno je da su sve “potrebite pripreme postrojbe vršene [...] u pokretu. Organizirana je skupina za organiziranje mjesta nasilnog prelaska, oformljena interventna skupina te po nižim postrojbama razrađen plan prelaska po skupinama”. Da doveze streljivo iz skladišta u Bjelovaru i Križevcima skupina je morala posuditi nedostajuća vozila od daruvarskih poduzeća. Od 34. inženjerijske bojne dobiveno je pet čamaca i četiri izvanbrodska motora.

²³ SVA MORH, 125. dp: VP 2147, Kl. 8/95-01/194, Ur. br. 2147-04/1-95-2 od 17. 9. 1995., Zapovijed.

²⁴ SVA MORH, ZZPB: [VP 2147], Kl. 818-03/95-01/01, Ur. br. 2147-04-95-291 od 18. 9. 1995., Redovno izvješće.

²⁵ SVA MORH, ZZPB: Brojno stanje ZP Bjelovar na dan 18. 9. 1995. godine.

²⁶ SVA MORH, ZZPB: VP 2147, Kl. 8/95-01/194, Ur. br. 2147-02-95-3 od 18. 9. 1995., Izvješće o borbenoj spremnosti; SVA MORH, 125. dp: VP 2147, Kl. 8/95-01/194, Ur. br. 2147-02-95-14 od 21. 9. 1995., Izvješće.

²⁷ SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 803-02/95-06/02, Ur. br. 8222-01-95-361 od 18. 9. 1995., Dnevno operativno izvješće; SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 803-04/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-04 od 18. 9. 1995., Izvješće o b/s; SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-05 od 21. 9. 1995., Raščlamba operacije “UNA”.

²⁸ SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-29 od 18. 9. 1995., Operativna zapovijed za napad.

Provjerom je utvrđeno da ni jedan motor nije ispravan. Do početka napada u 34. inženjerijskoj bojni dva motora su popravljena a dva su nabavljena iz privatnih izvora.²⁹

Hodnja topovskog divizijuna 16. topničko-raketne brigade HV iz Bjelovara prema Novskoj izravno na paljbene prema Novskoj položaje počela je iza ponoći 17./18. rujna u 3.30 sati. Paljbene položaje topništvo je zaposjelo u ranim jutarnjim satima 18. rujna i oko 9.30 bilo je spremno za topničku pripremu napada.³⁰ Topništvu 18. topničkog divizijuna bilo je lakše provesti zadaću i zaposjesti paljbene položaje jer je na novljansko-novogradiškom području bio u bojnjoj spremnosti.³¹

Do 9 sati 18. rujna 34. inženjerijska bojna je formirala dvije privremene skupine, svaku u jačini voda. Jedna skupina imala je zadaću zaprečavanja ceste Bosanska Gradiška – Orahovo i praćenja nastupanja bojnog poretka 52. domobranske pukovnije. Druga skupina formirana je za održavanje dva skelska mjesta prijelaza. U pričuvu je ostavljen pionirski vod za zadaće razminiranja na glavnom pravcu napada. Za formiranje skelskog mjesta prijelaza bojna je ojačana s pontonirskim i amfibijskim sredstvima od kojih su najvažnija bila dva remorkera i jedan amfibijski prevoznjak PTS-M iz sastava 33. inženjerijske brigade. Ova su ojačanja stigla oko podne 18. rujna i odmah su raspoređena u šumi u selu Bročice, s izuzetkom amfibijskog prevoznjaka koji je raspoređen u šumariju Jasenovac. Prema zapovijedi za napad bojna je s pet desantnih čamaca i četiri izvanbrodska motora ojačala Bojnu skupinu 52. domobranske pukovnije, a s jedinim čamcem i jednim izvanbrodskim motorom Bojnu skupinu 125. domobranske pukovnije, što je bilo odstupanje u odnosu na zapovijedi.³²

Za zapovijedanje operacijom u Novskoj je u 7.45 sati 18. rujna 1995. uspostavljeno istureno zapovjedno mjesto Zbornog područja Bjelovar.³³ Da bi se očuvala tajnost napada zapovjednik Zbornog je zabranio podređenima sve kontakte s domaćim ili stranim novinarima, kao i drugim osobama u cilju davanja službenih ili neslužbenih izjava. Izjava se mogla dati isključivo uz suglasnost Političke uprave Ministarstva obrane i Glavnog stožera HV.³⁴ Od 9.45 do 10 sati zapovjednici i pomoćnici zapovjednika postrojba određenih

²⁹ SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-05 od 21. 9. 1995., Raščlamba operacije "UNA".

³⁰ SVA MORH, ZZPB: Nenaslovljeni dokument u formi operativnog dnevnika, zabilježka za 18. 9. 1995., redni br. 1; SVA MORH, GSHV: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-1243 od 22. 9. 1995., Raščlamba operacije "Una".

³¹ SVA MORH, ZZPB: VP 3321 Varaždin, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 3321-01-95-10 od 21. 9. 1995., Raščlamba bojnih djelovanja u operaciji "Una".

³² SVA MORH, ZZPB: VP 1034 Čakovec, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1034-01-95-106/247 od 20. 9. 1995., Raščlamba operacije "UNA".

³³ SVA MORH, ZZPB: Nenaslovljeni dokument u formi operativnog dnevnika, zabilježka za 18. 9. 1995., redni br. 2.

³⁴ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-02/08, Ur. br. 1077-10-95-4 od 18. 9. 1995., Zapovijed.

za napad referirali su zapovjedniku Zbornog područja Bjelovar o spremnosti za napad.³⁵ Iz Nove Gradiške je stiglo izvješće zapovjednika 121. domobranske pukovnije da je jedna bojna izvučena s državne granice i stavljena u pričuvu te da je spremna za hodnju.³⁶ Nakon toga je Glavni stožer HV obaviješten da su snage predviđene za uporabu spremne, ali da problem stvara nedostatak desantnih sredstava, visok vodostaj, brzina i plutanje drvenih i drugih materijala po površini Save. Rijeka je uz to počela plaviti crtu od međustrugova do sela Jablanca. U vrijeme slanja izvješća sredstva za desantiranje iz 33. inženjerijske brigade još nisu bila stigla.³⁷

Prvi pokušaj prelaska rijeke Save

Signal za napad Zapovjedništvo Zbornog područja Bjelovar dobilo je od Glavnog stožera HV u 10.30 sati i u roku od 10-ak minuta prenijelo ga je na podređene postrojbe. Topnička priprema napada počela je u 12 sati, bila je usmjerena po prednjem kraju i manjoj dubini srpske obrambene crte, “nastojeći na taj način omekšati njegovu dubinu”.³⁸ Prvi pokušaj prelaska rijeke Save pokazao je da su za razliku od stanja tijekom operacije *Oluja* srpske snage kvalitetno uredile obranu rijeke Save. Borbena skupina 125. domobranske pukovnije u 15.10 krenula je u nasilan prijelaz rijeke u pojasu sela Košutarice, što je u odnosu na zapovijed bilo odstupanje. Iznenadenje je izostalo što se vidjelo kada je desantirana skupina prešla 2/3 rijeke, nakon čega je “vrlo jakom pješačkom paljbom sa same obale rijeke i minobacačkom vatrom na prilazima rijeci i samom selu” skupina prisiljena na izvlačenje pri čemu je poginuo jedan vojnik, a ranjena dva časnika.³⁹ Nakon ovog pokušaja odlučeno je da se prijelaz Save u području Košutarica više ne pokušava.⁴⁰

U međuvremenu prijelaz je pokušala i Bojna skupina 52. domobranske pukovnije nizvodno od Jasenovca u širem području sela Jablanca.⁴¹ Pokušaj skupine da prijeđe Savu nije uspio. Jedini mogući prijelaz kod sela Jablanac bio je pod stalnom minobacačkom vatrom srpskih snaga koje je Bojna sku-

³⁵ SVA MORH, ZZPB: Nenaslovljeni dokument u formi operativnog dnevnika, zabilješka za 18. 9. 1995., redni br. 3.

³⁶ SVA MORH, ZZPB: Zapovjedništvo 121. dp, Kl. SP 81/95-02/01, Ur. br. 2143-01-95-24 od 18. 9. 1995., Izvješće.

³⁷ SVA MORH, ZZPB: ZpM Novska ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-01-95-30 od 18. 9. 1995., Izvješće.

³⁸ SVA MORH, GSHV: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-1243 od 22. 9. 1995., Raščlamba operacije “Una”.

³⁹ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-12 od 18. 9. 1995., Redovno izvješće; SVA MORH, ZZPB: VP 2147, Kl. 818-03/95-01/01, Ur. br. 2147-04-95-241 od 18. 9. 1995., Izvješće.

⁴⁰ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-12 od 18. 9. 1995., Redovno izvješće.

⁴¹ SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 803-02/95-06/02, Ur. br. 8222-01-95-361 od 18. 9. 1995., Dnevno operativno izvješće.

pina nastojala neutralizirati jer je to bio preduvjet za nasilan prijelaz Save.⁴² Postrojba je u nekoliko navrata pokušavala izvršiti nasilan prijelaz, "ali su već pri samom ukrcanju na desantna sredstva (čamce) vraćeni uz vrlo jaku neprijateljsku pješačku paljbu, djelovanje minobacačke vatre i snajperista". U tim pokušajima poginuo je zapovjednik protuoklopnog voda 1. bojne. Četiri čamca su stradala od srpske vatre s čime je postrojba ostala bez sredstava za prijelaz Save.⁴³ Padom noći vatra srpskog topništva nije prestala. U noći 18. rujna 1995. srpsko topništvo je napalo Novsku i Kutinu. Na Novsku su ispaljene tri a na Kutinu dvije granate.⁴⁴ Nekoliko projektila ispaljeno je i po širem području Nove Gradiške.⁴⁵

Prvi pokušaj prelaska rijeke tako je završio s neuspjehom na oba pravca. Kao pojačanje za novi pokušaj dovedena je bojna 121. domobranske pukovnije. Njoj je zapovjednik Zbornog područja Bjelovar u 14.25 zapovjedio da s jednom bojnomo dođe u selo Bročice (južno za 2 kilometra) i razmjesti se u šumu ispred kanala Veliki Strug. Po dolasku, izvidjeti područje Jasenovca i stupiti u vezu sa zapovjednikom 125. domobranske pukovnije.⁴⁶ Zapovijed je žurno realizirana. U Novoj Gradišci je formirana bojna skupina koja se sastojala od operativnog tima zapovjedništva pukovnije, izvidničkog voda, pionirske desetine inženjerijskog voda, desetine PZO, desetine veze, 1. pješačke bojne, bitnice minobacača 120 mm, bitnice protuoklopnih topova 76 mm, voda višecjevnih lansera raketa RAK 12, sveukupno 394 pripadnika. Skupina je stigla u područje sela Bročice i razmještena je u šumu ispred kanala Veliki Strug. Pukovnijsko topništvo zaposjelo je paljbene položaje u širem području Jasenovca. Provedeno je zapovjedno izviđanje na pravcu djelovanja a popodne je provedeno u očekujućem području u pripremama i uvezivanju postrojbi.⁴⁷

Tijekom dana, kao zanimljivost, vrijedi navesti da se u Novskoj, na zapovjednom mjestu Zbornog područja Bjelovar pojavio Irfan Torić i predstavio kao zapovjednik 520. brigade ABiH razmještene u Velikoj Kladaši. Tražio je odobrenje da se postrojba angažira u zoni Zbornog područja Bjelovar,

⁴² SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 803-04/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-05 od 18. 9. 1995., Izvješće.

⁴³ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-12 od 18. 9. 1995., Redovno izvješće; SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 803-04/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-06 od 18. 9. 1995., Izvješće; SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-05 od 21. 9. 1995., Raščlamba operacije "UNA".

⁴⁴ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-od 19. 9. 1995., Redovno izvješće.

⁴⁵ SVA MORH, ZZPB: Zapovjedništvo 121. dp, Kl. SP 81/95-02/01, Ur. br. 2143-02/1-95-521 od 19. 9. 1995., Dnevno operativno izvješće.

⁴⁶ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-8 od 18. 9. 1995., Zapovijed za hodnju.

⁴⁷ SVA MORH, ZZPB: VP 2143, Kl. SP 81/95-02/06, Ur. br. 2143-02/1-95-01 od 19. 9. 1995., Izvješće; SVA MORH, ZZPB: 121. domobranska pukovnija, Kl. SP 81/95-02/01, Ur. br. 2143-02/1-95-16 od 20. 9. 1995., Izvješće.

a to je opravdao navodnim dogovorom između generala Červenka i generala Rasima Delića. Zbog ovog traženja general Džanko je od načelnika Glavnog stožera HV generala Červenka zatražio mišljenje.⁴⁸

Pripreme za novi napad

Neuspjeh nije narušio stanje u hrvatskim postrojbama. Tijekom večeri izvidano je područje za novi pokušaj prijelaza Save jer ponavljanje napada na istim pravcima nije dolazilo u obzir. Nakon izviđanja odlučeno je da će Bojna skupina 125. domobranske pukovnije novi prijelaz pokušati u području Jasenovac – Donja Gradina što je i bilo odlučeno u prvoj zapovijedi. Za Bojnu skupinu 52. domobranske pukovnije mjesto za novi prijelaz određeno je u području Ciperne, nekoliko kilometara uzvodno od mjesta prvog pokušaja. Od Glavnog stožera HV zatraženo je da zrakoplovstva u 6.40 sati s dva poleta napadne ciljeve u selu Donja Gradina.⁴⁹

Zapovijed za novi prelazak zapovjednik Bojne skupine 52. domobranske pukovnije potpisao je istog dana. Plan je bio da skupina uz jaku topničku pripremu i potporu nasilno prijeđe rijeku Savu, razbije srpske snage i produži napad pravcem: Mala Ciperina – Ciperina – Golo brdo – tt 363 s ciljem da u bližoj zadaći ostvari mostobran i presiječe cestu Bosanska Gradiška – Bosanska Dubica a u narednoj zadaći da ovlada Prosarom.⁵⁰

Kasno na večer 18. rujna 1995. zapovjednik Zbornog područja Bjelovar je odlučio da spremnost za novi napad stupa na snagu u 6 sati 19. rujna.⁵¹ Odluka nije promijenjena ni nakon što je iza ponoći 18./19. rujna iz Glavnog stožera HV dobivena “zapovijed o obustavi daljnjih bojevih djelovanja sukladno zapovijedi generala Vrbanca”,⁵² s tim da postrojbe ostanu u spremnosti za provedbu zadaće. “Na postrojbe je spuštена usmena zapovijed da se ne angažiraju po dobivenoj zapovijedi za prijelaz r. Save, te bojeva djelovanja nisu otpočela po planu, ali su i dalje nastavljena izviđanja mogućih prijelaza i priprema za ostvarenje istih”.⁵³

⁴⁸ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-1 od 18. 9. 1995., Mišljenje o angažiranju postrojbe 5K armije BiH.

⁴⁹ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-12 od 18. 9. 1995., Redovno izvješće; SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 803-04/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-06 od 18. 9. 1995., Izvješće.

⁵⁰ SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-30 od 18. 9. 1995., Zapovijed za nasilni prijelaz r. Sava i napad.

⁵¹ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-13 od 18. 9. 1995., Zapovijed.

⁵² SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-od 19. 9. 1995., Redovno izvješće.

⁵³ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-25 od 19. 9. 1995.

Za novi pokušaj 34. inženjerijska bojna ojačala je Bojnu skupinu 125. domobranske pukovnije s jednim čamcem i jednim izvanbrodskim motorom, a Bojnu skupinu 52. domobranske pukovnije s jednim čamcem.⁵⁴

Drugi pokušaj prelaska

Tijekom noći 18./19. rujna 1995. Bojna skupina 52. domobranske pukovnije je pregrupirala snage. Izvidnički vod je pronašao mjesto za novi prijelaz Save a od 34. inženjerijske bojne dobiven je jedan čamac koji je u 6.50 doveden na mjesto prijelaza kod Ciperne.⁵⁵ U jutro 19. rujna 1995. u 10.30 sati provedena je topnička priprema napada a potom nastavljena topnička potpora. Osam izvidnika 52. domobranske pukovnije u 10.50 prebačeno je u području Ciperne, međutim "isti se nisu mogli održati iz razloga što bujica vode nosi čamac nizvodno do 1 km, te im nismo mogli poslati pomoć iz razloga jake topničke i pješačke vatre neprijatelja". Uz to se pokazalo da je vodena struja prejaka a izvanbrodski motori preslabi da se nose s njom.⁵⁶ U raščlambi Bojne skupine zabilježeno je da je problem bio u tome što je vodena struja zbog slabih motora odnijela čamac kilometar nizvodno od mjesta nasilnog prijelaza rijeke. Stavljanjem još jednog motora na čamac, desantirano ljudstvo se vratilo u 11.15 na lijevu obalu Save. U 13.50 dovezena su dva jača motora i u očekivanju daljnje zapovijedi stavljena na čamce.⁵⁷

Zapovjedništvo Zbornog područja Bjelovar nešto je drugačije opisalo ovu akciju. Skupina izvidnika 52. domobranske pukovnije prešla je Savu u području Ciperne, gdje je otkrivena i natjerana na izvlačenje. Zahvaljujući topničkoj vatri po srpskim položajima s kojih se otvarala vatra izvidnička skupina se izvukla bez gubitaka.⁵⁸

U novi prijelaz Save Bojna skupina 52. domobranske pukovnije je krenula da olakša položaj skupine koja je prešla Savu kod Jasenovca. Ponovna topnička priprema počela je u 14.25 sati. U 14.30 počeo je ponovno nasilni prijelaz Save. Do 15.09 sati kada je primljena zapovijed da se prekine s prelaskom na drugu obalu Save prešao je 91 vojnik. Skupina se uspjela razviti i ući u dubinu 900 metara, 100 metara do srpskih položaja a da nisu bili pri-

⁵⁴ SVA MORH, ZZPB: VP 1034 Čakovec, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1034-01-95-106/247 od 20. 9. 1995., Raščlamba operacije "UNA"; SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-05 od 21. 9. 1995., Raščlamba operacije "UNA".

⁵⁵ SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 803-04/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-07 od 19. 9. 1995., Izvješće; SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-05 od 21. 9. 1995., Raščlamba operacije "UNA".

⁵⁶ SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 803-04/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-08 od 19. 9. 1995., Izvješće.

⁵⁷ SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-05 od 21. 9. 1995., Raščlamba operacije "UNA".

⁵⁸ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-18 od 19. 9. 1995.

mijećeni.⁵⁹ U raščlambi Zapovjedništva Zbornog područja piše da je skupina došla do ispred kanala Ribarica, da je uništila nekoliko srpskih otpornih točki nakon čega se povukla.⁶⁰ Izvlačenje je počelo po zapovijedi u 15.35 a završeno je u 16.28.⁶¹ Od topničke vatre srpskih snaga ranjeno je pet vojnika, uništen je jedan čamac, jedan motor, tri rezervoara za gorivo i dvije pumpe s crijevima za pumpanje. Ljudstvo je povučeno u šire područje sela Mlake da se skloni od topničke vatre a na mjestu prijelaza ostala je skupina za osiguranje istog.⁶²

No 19. rujna 1995. drama je bila na pravcu Jasenovac – Donja Gradina. Nakon topničke pripreme od 12 do 12.50 sati po širem području sela Donja Gradina i Draksenić u dva gumena čamca počelo je prebacivanje mješovite skupine izvidnika jačine slabije satnije s lijeve obale Save preko ušća Une na desnu obalu Save kod Donje Gradine. Skupina se sastojala od 11 izvidnika 265. izvidničko-diverzantske satnije, 15 izvidnika izvidničkog voda 121. domobranske pukovnije i 13 izvidnika izvidničkog voda 125. domobranske pukovnije.⁶³ U izvješću Zbornog područja Bjelovar poslanog u Glavni stožer HV iza 14 sati, zapisano je da se u novi napad krenulo jer se u “međuvremenu ukazala [...] prilika za forsiranje rijeke u pojasu D. Gradine, gdje se uspješno prešlo rijeku sa snagama oko 80 ljudi. U sadašnjoj situaciji ne možemo se izvlačiti, ali postoje uvjeti za stvaranje većeg mostobrana i nastavak bojevitih djelovanja prema dobivenoj zadaći”.⁶⁴ Problem je što nema dokaza da je prijelaz bio odobren i krajnje je nejasno zašto je uopće izveden. Na obalu su prvo prebačeni pripadnici izvidničkog voda 121. domobranske pukovnije i 265. izvidničko-diverzantske satnije (IDS) Zbornog područja Bjelovar.

“Prilikom iskrcavanja izvidnika 265 IDS, trojica vojnika su odmah teže ranjena nailaskom na grupu protupješačkih mina (pašteta), a jedan je lakše ranjen. Drugi desantni čamac s pripadnicima izvidničkog voda 121. dp je uspješno pristao uz betonski kej na desnoj obali r. Sava nakon čega je s lijeve obale na r. Sava na desnu obalu krenula amfibija (PTS) sa 30-tak vojnika

⁵⁹ SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-05 od 21. 9. 1995., Raščlamba operacije “UNA”.

⁶⁰ SVA MORH, GSHV: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-1243 od 22. 9. 1995., Raščlamba operacije “UNA”.

⁶¹ SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 803-04/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-09 od 19. 9. 1995., Izvješće; SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 803-02/95-06/02, Ur. br. 8222-01-95-364 od 19. 9. 1995., Dnevno operativno izvješće.

⁶² SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-05 od 21. 9. 1995., Raščlamba operacije “UNA”.

⁶³ SVA MORH, ZZPB: 121. domobranska pukovnija, Kl. SP 81/95-02/05, Ur. br. 2143-02/1-95-16 od 20. 9. 1995., Izvješće; SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Obavještajni odsjek, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-07-95-52 od 22. 9. 1995., Raščlamba; SVA MORH, GSHV: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-1243 od 22. 9. 1995., Raščlamba operacije “UNA”.

⁶⁴ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-18 od 19. 9. 1995.

125. dp. Amfibija (PTS) je uspješno prešla r. Sava, ali je po izlasku na desnu obalu naišla na protivtenkovske mine, koje su joj oštetile gusjenicu te spriječilo njeno daljnje napredovanje. Prilikom nailaska na mine u amfibiji su povrijeđena četiri prevožena pripadnika 125. dp, a jedan je prilikom iskrcaivanja na obalu skočio na mine i pri tome vrlo teško povređen”.⁶⁵

Nastao je problem kako izvući ovu skupinu, a uz to je Zapovjedništvo Zbornog područja Bjelovar neosnovano držalo da postoje uvjeti za stvaranje većeg mostobrana i nastavak djelovanja prema zapovijedi za napad.⁶⁶ Ovo je bio prijedlog koji Glavni stožer HV nije prihvatio jer je nešto ranije zapovijeđen prestanak svih napada i izvlačenje ljudstva.⁶⁷ Uostalom, i Zapovjedništvo Zbornog područja Bjelovar u jednom izvješću priznalo da je prebačena skupina naišla “na vrlo jaku organiziranu obranu (utvrđeni bunker i mješovita minska polja) i nastavak napadaja izazvao bi velike ljudske žrtve, iako pokriven jakim topničkom vatrom, neprijatelj je brzo izvršio pregrupiranje snaga, ojačao prednji kraj i podržan topništvom, spriječio je prodor naših snaga u dubinu i stvaranje većeg mostobrana”.⁶⁸

Desantirana skupina je od prvog trenutka iskrcaivanja bila u teškom položaju. U izvješću 121. domobranske pukovnije zabilježeno je da u “tijeku iskrcaivanja neprijatelj otvara jaku vatru iz pješačkog naoružanja i bacajući ručne bombe na desantirane pripadnike postrojbi HV, pozivajući ih pri tome na predaju. U pomoć našim vojnicima na desnoj obali r. Save koritom r. Sava doplovila je topovnjača, koja je otvorila žestoku vatru iz sveg raspoloživog naoružanja po neprijatelju nizvodno uz r. Sava, te se veoma brzo povlači iz samo njoj objašnjivih razloga, dok su preostale dvije topovnjače davale potporu ispred ušća r. Una u r. Sava, koje su se pri povlačenju isturene topovnjače također povukle. Djelovanjem topovnjače i jake pješačke i topničke vatre naših snaga s lijeve obale r. Sava omogućen je povratak jednog, a ubrzo i drugog desantiranih gumenih čamaca, koji su na lijevu obalu prevezli prve teško povrijeđene pripadnike desantiranih postrojba. Povlačenjem topovnjača i njihove potpore bilo je prekinuto daljnje prelaženje čamaca na desnu obalu r. Sava, a time i izvlačenje preostalih ranjenih pripadnika. Kako je mjesto iskrcaivanja bilo pokriveno mješovitim minskim poljima i vatrom neprijateljskog pješačkog naoružanja nije bilo moguće izvršiti ulazak u s. D. Gradina, a i daljnje desantiranje postrojbi. Na molbu desantiranih pripadnika koji su se nalazili na desnoj obali r. Sava i saznanja da ima još novih teških

⁶⁵ SVA MORH, ZZPB: 121. domobranska pukovnija, Kl. SP 81/95-02/05, Ur. br. 2143-02/1-95-16 od 20. 9. 1995., Izvješće.

⁶⁶ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-18 od 19. 9. 1995.

⁶⁷ SVA MORH, ZZPB: GSHV, Kl. 80-01/95-02/08, Ur. br. 512-06-05/01-95-562 od 19. 9. 1995., Zapovijed.

⁶⁸ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-21 od 19. 9. 1995., Redovno izvješće.

ranjenika izvršen je pritisak na vozače čamaca da izvrše ponovni prelazak na desnu obalu r. Sava i prevezu ranjenike.⁶⁹

Izvlačenje je počelo u 14 sati. Protjeklo je u “vrlo teškim uvjetima uz snažne topničke i pješačke okršaje”. Srpskim snagama je bilo jasno da su hrvatske snage prekinule napad, pa su pojačali pješački i topnički pritisak po hrvatskim snagama i mjestu prijelaza, “tako da se izvlačenje odvijalo u vrlo teškim uvjetima uz snažne pješačke okršaje i obostrano djelovanje topništva”.⁷⁰ Prema ocjeni zapovjednika 125. domobranske pukovnije tijekom borbi na pravcu njihovog nastupanja palo je oko 500 granata raznih kalibara.⁷¹ Osim jake srpske vatre, izvlačenje je bilo teško i zbog otkazivanja i “oštećenja tehnike (kvarovi na motorima čamaca, probušeni čamci, uništenje PTS-a, nemogućnost pravodobne uporabe brodova riječne ratne flotile)”. Izvlačenje je otežavao i visok vodostaj Save i brzina rijeke od 2,5 metra u sekundi.⁷² U 34. inženjerijskoj bojni problem je bio i kod rukovatelja čamaca koji su odbili zapovijed za angažiranje. Umjesto njih angažirani su ročni vojnici 33. inženjerijske brigade u jednom remorkeru i jednom izvanbrodskom motoru s čamcem. Oni su prevezli streljivo i počeli s izvlačenjem ranjenika.⁷³ Izvlačenje je omogućila organizirana paljba pješačkim i topničkim oružjem s lijeve obale Save. U izvješću 121. domobranske pukovnije ocijenjeno je da su srpske snage koje su nastojale onemogućiti izvlačenje razbijene i uništene a da su u tome velike zasluge imale posade netrajnih topova i snajperisti “što je omogućavalo da se u par prelazaka izvuku preostali ranjenici”.⁷⁴

U akciji izvlačenja veliku hrabrost pokazali su ročnici 33. inženjerijske brigade koji su tri puta s čamcima prešli Savu radi izvlačenja a četvrti put zamijenila su ih dva pripadnika Bojne skupine 125. domobranske pukovnije od kojih je jedan poginuo a drugi, iako teško ranjen uspio je usmjeriti čamac prema obali. Za izvlačenje ljudstva i vraćanje neispravnog čamca poslan je odmah jedan remorker. Zbog kratkog spoja remorker se zapalio no posada ga je s ljudstvom ipak uspjela vratiti na lijevu obalu Save.⁷⁵ U izvješću 34.

⁶⁹ SVA MORH, ZZPB: 121. dp, Kl. SP 81/95-02/05, Ur. br. 2143-02/1-95-16 od 20. 9. 1995., Izvješće.

⁷⁰ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-21 od 19. 9. 1995.

⁷¹ SVA MORH, ZZPB: VP 2147, Kl. 818-03/95-01/01, Ur. br. 2147-04-95-243 od 20. 9. 1995., Redovno jutarnje izvješće.

⁷² SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-20 od 19. 9. 1995.

⁷³ SVA MORH, ZZPB: VP 1034 Čakovec, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1034-01-95-106/247 od 20. 9. 1995., Raščlamba operacije “UNA”.

⁷⁴ SVA MORH, ZZPB: 121. dp, Kl. SP 81/95-02/05, Ur. br. 2143-02/1-95-16 od 20. 9. 1995., Izvješće.

⁷⁵ SVA MORH, ZZPB: VP 1034 Čakovec, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1034-01-95-106/247 od 20. 9. 1995., Raščlamba operacije “UNA”; SVA MORH, 125. dp: VP 2147, Kl. 8/95-01/194, Ur. br. 2147-02-95-14 od 21. 9. 1995., Izvješće.

inženjerijske bojne zapisano je da je tijekom “cijelog izvlačenja ispravan [...] bio samo jedan čamac sa motorom, a ostali su bili probušeni i neispravni. Obećana potpora od strane RRF [Riječne ratne flotile, o. a. D. M.] je izostala i oni se kod izvlačenja ljudstva nisu pojavili”.⁷⁶ U raščlambi Bojne skupine 125. domobranske pukovnije se tvrdi da je posada remorkera pokušala tegliti čamac s ranjenicima koji se prevrnuo a ljudi u njemu pali u vodu.⁷⁷ “Zahvaljujući učinkovitom i neprekidnom djelovanju topništva uz djelomično korištenje bespilotnih letjelica za otkrivanje neprijateljskih ciljeva, kao i maksimalnom naprežanju i angažiranju, uspjeli smo izvući ljudstvo do 19,40 sati”, napisano je u večernjem izvješću Zapovjedništva Zbornog područja Bjelovar.⁷⁸ Djelovanje srpskog topništva trajalo je do kasno u noć.⁷⁹

Za Zbornu područje Bjelovar operacija *Una* je s time bila završena. Pri pokušaju prelaska Save u 125. pukovniji poginula su četiri pripadnika, a 15 ih je ranjeno. Gubici 52. domobranske pukovnije bili su jedan poginuli, dvojica teže i petorica lakše ozlijeđenih vojnika. Stodvadeset prva domobranska pukovnija je imala šest teže i jednog lakše ozlijeđenog pripadnika, dok je skupina 265. izvidnička satnija prošla s jednim lakše ozlijeđenim izvidnikom. Zbornu područje Bjelovar u operaciji je ukupno imalo pet mrtvih, 17 teže i devet lakše ranjenih vojnika, dočasnika i časnika.⁸⁰ Za ljudstvo koje je sudjelovalo u operaciji, ovo je vjerojatno bio najteži dio ratnog puta. To što je njihov udio u općem neuspjehu operacije bio najmanji teško da im je bila utjeha.

Gubici VRS nisu poznati.

Povratak na režim prije operacije

U 22 sata 19. rujna 1995. Zapovjedništvo Zbornog područja Bjelovar zapovjedilo je da postrojbe ponovno prijeđu na prijašnji sustav obrane državne granice na Savi. Bojna skupina 125. domobranske pukovnije preuzela je osiguranje državne granice od željezničkog mosta u Jasenovcu do Male Ciperne. Bojna skupina 52. domobranske pukovnije tijekom noći je dijelom snaga preuzela osiguranje državne granice na Savi od Male Ciperne do ušća Velikog Struga u Savu. Ojačana bojna 121. domobranske pukovnije vratila se

⁷⁶ SVA MORH, ZZPB: VP 1034 Čakovec, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1034-01-95-106/247 od 20. 9. 1995., Raščlamba operacije “UNA”; SVA MORH, 125. dp: VP 2147, Kl. 8/95-01/194, Ur. br. 2147-02-95-14 od 21. 9. 1995., Izvješće.

⁷⁷ SVA MORH, 125. dp: VP 2147, Kl. 8/95-01/194, Ur. br. 2147-02-95-14 od 21. 9. 1995., Izvješće.

⁷⁸ SVA MORH, ZZPB: ZP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-21 od 19. 9. 1995., Redovno izvješće.

⁷⁹ SVA MORH, ZZPB: VP 2147, Kl. 818-03/95-01/01, Ur. br. 2147-04-95-243 od 20. 9. 1995., Redovno jutarnje izvješće.

⁸⁰ SVA MORH, GSHV: ZP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-1243 od 22. 9. 1995., Raščlamba operacije “UNA”; SVA MORH, 125. dp: VP 2147, Kl. 8/95-01/194, Ur. br. 2147-12-95-6/2 od 3. 10. 1995., Podaci o poginulim pripadnicima 125. dp u operaciji “UNA”.

na novogradiško područje.⁸¹ Vraćanje pridodanih sredstva 33. inženjerijske brigade u matičnu postrojbu Zapovjedništvo Zbornog područja Bjelovar zapovjedilo je zapovjedniku 34. inženjerijske bojne 20. rujna 1995.⁸² Topništvo je zadržano u istom rasporedu s tim da je vod topova 130 mm 18. topničkog divizijuna razmješten u šire područje sela Kovačevac.⁸³ U jutro 20. rujna 1995. Bojna skupina 125. domobranske pukovnije od 52. domobranske pukovnije preuzela je dio državne granice od ušća Velikog Struga u Savu što je bio vraćanje na stanje prije operacije.⁸⁴ Protuoklopni vod skupine na večer 20. rujna 1995. uništio je protuoklopnim topovima oštećeni amfibijski prevoznjak jer su ga srpski vojnici pokušali izvući.⁸⁵

Zaključak

Zbog načina na koji je pokrenuta operacija *Una* je u cjelini sporna i duže vrijeme je bila problem medijskih kontroverzi.⁸⁶ U izvješću poslanom 20. rujna 1995. predsjedniku Republike Hrvatske dr. Franji Tuđmanu, načelnik Glavnog stožera HV general zbora Z. Červenko se ogradio i odgovornost za operaciju prebacio na generala Vrbanca i ministra Šuška.⁸⁷

Bez obzira na Červenkovu ogradu ne treba sumnjati da je operacija inicirana od hrvatskog vrhovništva i to na traženje Amerikanaca. Problem je što nije uspjela i to je odgovornost politike. Vojni čimbenik je odgovoran zbog neutemeljenih obavještajnih procjena koje su pogodovala da politika da signal za operaciju. Operacija nije uspjela u prvom redu zbog pogrešne prosudbe protivnika. Samo tako se može objasniti pokretanje napadne operacije čija je osnova nasilni prijelaz rijeke što je jedan od najtežih oblika napada. Način na koji je provedena zorno pokazuje koliko je Vojska Republike Srpske bila podcijenjena. To se najbolje vidi na pravcu napada Zbornog područja Bjelovar koje je poslano u napad s pričuvnim postrojbama. Iako je ovo zbor-

⁸¹ SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-24 od 19. 9. 1995., Zapovijed; SVA MORH, 125. dp: VP 2147 Novska, Kl. 8/95-01/194, Ur. br. 2147-04/2-95-11 od 19. 9. 1995., Zapovijed; SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 803-04/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-10 od 20. 9. 1995., Izvješće; SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-05 od 21. 9. 1995., Raščlamba operacije "UNA".

⁸² SVA MORH, ZZPB: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-06/5-95-29 od 20. 9. 1995., Zapovijed.

⁸³ SVA MORH, 125. dp: ZPP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-06/1-95-859 od 20. 9. 1995., Zapovijed.

⁸⁴ SVA MORH, ZZPB: VP 2147, Kl. 818-03/95-01/01, Ur. br. 2147-04-95-243 od 20. 9. 1995., Redovno jutarnje izvješće.

⁸⁵ SVA MORH, 125. dp: VP 2147, Kl. 818-03/95-01/01, Ur. br. 2147-04-95-244/1 od 20. 9. 1995., Izvanredno izvješće.

⁸⁶ Željko GRGURINOVIĆ, "Akcija stala na zahtjev Amerikanaca?", *Obzor*, 13. 9. 1997., 32-33.

⁸⁷ SVA MORH, GSHV: Glavni stožer HV, SP 8/95-02/03, Ur. br. 512-06-01-95-22 od 20. 9. 1995., Izvješće.

no područje u *Oluji* imalo uspješan nasilan prijelaz rijeke to ne opravdava istu formulu.

Od dobivanja direktive Glavnog stožera HV do kretanja u napad proteklo je samo 16 sati. To vrijeme je bilo tako kratko da o nekakvoj pripremi ne treba uopće razmišljati. Nije je ni moglo biti. U 125. domobranskoj pukovnici se konstatira da su pripreme za operaciju bile nekvalitetne, “gotovo nikakve” a da je razlog u “činjenici da smo zapovijed za napad dobili praktički 3 sata prije početka operacije. [...] Koliko je priprema bila kvalitetna govori i to da smo službeno dobili samo 1 (jedan) čamac sa vanbrodskim motorim”.⁸⁸

U raščlambi operacije Bojne skupine 52. domobranske pukovnije je oциjenjeno da je stanje motiviranosti i spremnosti za provedbu zadaće bilo na “visokoj razini uz saznanja da pripadnici naše postrojbe nisu specijalno obučavani za takvu vrstu zadatka”. U postrojbi nije bilo problema s ljudstvom, “samovolje, defetizma i odbijanje zapovjedi”.⁸⁹

Za Zapovjedništvo ZP Bjelovar neuspjeh je bio posljedica više razloga: 1) zapovijed za provedbu dobivena je kasno i “nije bilo vremena za traženje kvalitetnih rješenja”; 2) nedovoljno vremena za pripremu napada; 3) nepostojanje kvalitetnih obavještajnih podataka; 4) neuvježbanost i nepripremljenost postrojbi za ovakve oblike djelovanja; 5) nepovoljni uvjeti za provedbu zadaće (visok vodostaj i brzina rijeke Save, te kvalitetno uređena srpska obrana na prednjem kraju; 6) neselektirano ljudstvo u bojnim skupinama, “ostali oni koji su htjeli i koji nemaju riješeno pitanje zaposlenosti te izbje-glice”; 7) nedostatak sredstava za nasilan prelazak rijeke. Nije bilo pritužbi na moral ljudstva, a posebice su istaknutu pripadnici izvidničkih postrojba.⁹⁰

Operacija *Una* bila je jedina neuspjela operacija HV u zamašnom operacijskom ciklusu koji je s operacijom *Zima-94* počeo u studenom 1994. na Livanjskom polju. Kao gorka iznimka brzo je gurnuta u stranu i zaborav. Ono što se u ovoj prigodi može reći da je bila nepromišljena, da je napravljena bez priprema i da je protivnik u njoj potpuno podcijenjen. To su bili preduvjeti da operacija pretrpi neuspjeh.

⁸⁸ SVA MORH, 125. dp: VP 2147 Novska, Kl. 8/95-01/194, Ur. br. 2147-12-95-1771 od 27. 9. 1995., Raščlamba operacije “UNA”.

⁸⁹ SVA MORH, ZZPB: VP 8222 Daruvar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 8222-02/1-95-05 od 21. 9. 1995., Raščlamba operacije “UNA”.

⁹⁰ SVA MORH, GSHV: ZJP Bjelovar, Kl. 80-01/95-01, Ur. br. 1077-04-95-1243 od 22. 9. 1995., Raščlamba operacije “UNA”.

Summary

OPERATIONAL ZONE BJELOVAR IN OPERATION *UNA*

Operation *Una* was the only unsuccessful operation of the Croatian Army in the period from the end of 1994 to the end of 1995. The operation's objective was to penetrate toward Prijedor in Bosnia. It was a relatively big operation planned in two directions. The auxiliary direction, which is the main subject of our analysis, stretched along the river Sava near Jasenovac and the joint forces of the Operational Zone Bjelovar were in charge of it. The operation was planned at the General Staff Headquarters of the Croatian Army on September 17th, 1995, and its enforcement began a day later. It was completed on September 19th, 1995. The forces attempted to cross the river two times in four different locations in the broader Jasenovac area. Five members of the Croatian Army were killed and 26 were wounded in the operation. Operation *Una* was the only unsuccessful operation undertaken by the Croatian Army in the operation cycle that had begun in November 1994 on Livanjsko polje. It was thoughtless, undertaken without sufficient preparations, and it completely underestimated the opponent. These were the reasons why the operation proved to be a failure.

(Sažetak prevela: Ana Levak Sabolović)

Key words: Homeland war, Croatian Army, river forcing, the Sava, Operation *Una*.